

Kapitalosenia kama Pantoni ya Anthroposenia katika Riwaya ya Kiswahili: Mfano wa *Vipuli vya Figo, Mafuta na Walenisi*

Waithiru Kago Antony, Wendo K. Nabea na Sheila P. Simwa
Chuo Kikuu cha Laikipia

Ikisiri

Makala haya yanashughulikia kapitalosenia kama pantoni ya anthroposenia katika nchi za Afrika katika riwaya ya Emmanuel Mbogo: *Vipuli vya Figo*; na za Katama Mkangi: *Mafuta na Walenisi*. Riwaya hizi tatu zililomwa na mtafiti na hatimaye data iliyodhihirisha kapitalosenia kama pantoni ya anthroposenia ilitongolewa mintarafu ya lengo la makala haya. Kusudi kuu la makala haya lilikuwa kujadili namna kapitalosenia huvusha anthroposenia kutoka mataifa ya ughaibuni hadi barani Afrika katika riwaya nne teule za Kiswahili katika misingi ya kiuhakikimazingira. Baadhi ya nguzo kuu za nadharia ya uhakikimazingira, kama vile; uongozi mbaya, kifo na uwezo, utamaduni na mazingira, na utandawazi, ziliongoza uhakiki wa makala haya, mintarafu ya lengo la makala. Sababu kuu ya kuhakiki riwaya hizi ilikuwa kukidhia data ya tahakiki zinazohusu mchango wa kapitalosenia katika anthroposenia barani Afrika katika riwaya ya Kiswahili. Ilidhihirika kwamba, kando na mataifa yenye uwezo kuyanyonya yale fukara ya Afrika rasilimali asilia, taaluma, wataalamu, na watumwa kama wafanyakazi madhubuti, yanapujua mazingira ya Afrika bure na kwa hiari yao wenyewe. Ingawa unajisi huu wa kimazingira unaathiri utamaduni na jamii kwa jumla, chumi za Afrika zilizidhihirisha udhoofu wa hali ya juu kutokana na kiwango cha ufukara unaokita mizizi katika nchi za Afrika.

Maneno Muhimu: *Anthroposenia, Kapitalosenia, Pantoni, Uihakikimazingira, Ubepari, Uwezo*

Utangulizi

Wamitila (1988); Chacha (2003); Mbatiah (2019); na Musembi (2019) wanashikilia msimamo kuwa, fasihi kama kioo cha jamii ina jukumu la kuikosoa, kuielekeza na kuishauri jamii mintarafu ya wakati, mahitaji na haja za kila siku za binadamu. Riwaya ni mojawapo ya utanzu wa fasihi andishi ambao kutokana na uwezo wake wa kuwasilisha maudhui mengi kwa kina katika hadithi moja ndefu (Collins, 2014), huwa na nafasi nzuri ya kuifahamisha, kuielimisha na kuihamasisha jamii juu ya masuala yenye uwezo wa kuiathiri jamii kwa kiwango kikubwa (Waithiru, 2022b), aidha kwa njia hasi au chanya. Moore (2017 na 2018) anafafanua kuwa, kapitalosenia, tofauti na anthroposenia ambapo ni kipindi kati ya 1750 hadi 2000 kinachotawaliwa na binadamu, ni dhana ambayo huukilia dhana ya anthroposenia. Anataja kuwa kapitalosenia huruhusu uyakinifu wa kihistoria na matarajio ya kijiolojia, tofauti na anthroposenia ambayo hujumlisha kimwavuli vipindi vya historia ambavyo hufungamana bila uyakinifu. Kadhalika, anashikilia kuwa kapitalosenia ni kipindi ambacho katika utando wa maisha huunganisha ukusanyaji wa mali; ujenzi na uhifadhi wa uwezo; na uzalishaji wa mazingira kama njia moja asilia na inayozalisha mabadiliko ulimwenguni kikamilifu, kwa kuhusisha mazingira na jamii pamoja. Katika makala haya, kapitalosenia ilichipuka kuwa pantoni ya anthroposenia katika riwaya tatu teule za Kiswahili: *Vipuli vya Figo* (1996), *Mafuta* (1984) na *Walenisi* (1995). Kiambajengo kikuu cha kapitalosenia ni ubepari au ukapitalisti.

Moore (2015 na 2016) anaeleza kuwa, mna mikabala miwili mikuu ya anthroposenia. Mkabala wa kwanza ni ule unaojadili kuhusu ugavi wa kipindi cha usasa kijiolojia, na pia ikiwa kinaashiria au kutoashiria mwisho wa halosenia; kwa kujikita katika utafiti wa ishara za kistratigrafiki, kama vile kipindi cha atomiki hadi cha 1950, plastiki, mabaki ya nyuklia, na mifupa ya kuku. Mkabala wa pili nao ni ule anthroposenia pendwa, ambao hujadili kuhusu mahusiano ambayo yaliasisi na kuchochea msukumo wa migogoro ya kiulimwengu na namna ya kuielewa migogoro hii. Hata hivyo, katika makala haya, anthroposenia ni dhana inayorejelea kipindi cha historia ya binadamu ambacho taathira

zao zingali zinamwathiri binadamu ingawa kinatawaliwa na mahitaji na haja za binadamu za kimazingira. Ubepari ulijadiliwa katika makala haya kama kigezo kikuu cha kapitalosenia ambacho kwao huchangia upaliliaji na ukuaji wa anthroposenia, hususani katika nchi za Afrika. Ingawa kapitalosenia ni tawi kuu la anthroposenia, pia ni kirutubishi cha anthroposenia (Appel, 2019). Katika sehemu inayofuata ya makala haya, mtafiti amejadili namna kapitalosenia huchangia ukuaji na uhifadhi wa anthroposenia barani Afrika kupitia ubepari.

Ubepari

BAKITA (2015); Mdee na wengine (2015); TUKI (2013 na 2014); na Ndaluni na wengine (2014) wanaeleza kuwa, ubepari ni hali ya uchumi wa kuwezesha watu wachache kuwa na mali nyingi na kumiliki uchumi wa nchi. Kapitalosenia kupitia ubepari ni mojawapo ya aina za anthroposenia. Kwa mujibu wa Wamitila (2003: 243), anaeleza ubepari kama: “Dhana hii hutumiwa kuelezea aina ya mfumo wa uchumi au jamii ambapo sifa ya ubidhaaishaji wa mali, nguvukazi na maarifa huchukua nafasi kubwa sana.” Wamitila (2003: 244) anafafanua kuhusu ubidhaaishaji kuwa: “Hii ni dhana muhimu katika uhakiki wa kimarx. Karl Marx alitumia dhana hii kuelezea kitu ambacho kinazalishwa katika jamii, lakini sio kwa nia ya kutumiwa na waliokizalisha bali kwa kukibadilisha katika mfumo wa kibepari wa soko.” Andermahr, Lovell na Wolkowitz (1997: 29) wanaeleza dhana ya ubepari kama: “Aina ya uchumi au jamii ambayo ina sifa za ubidhaaishaji wa rasilimali, nguvukazi na maarifa... mfumo ambao una sifa kuu ya unyanyasaji.” Hivyo, ubepari husawiri anthroposenia moja kwa moja. Ubepari, kando na kuzalisha ushindani uliogubikwa na ubinafsi-uchoyo dhidi ya rasilimali, huwasilishwa kama unaowapokonya watu uwezo wao wa kudadisi na kutathmini masuala yanayohusiana na maadili, utamaduni na sanaa (Siundu, 2011; Waithiru, 2022a). Mihimili iliyoongoza uchunguzi wa aina hii ya anthroposenia ni pamoja na uongozi mbaya, kifo na uwezo, utamaduni na mazingira, na utandawazi.

Mkangi anasawiri anthroposenia katika riwaya ya *Walenisi* kupitia wahusika kadhaa wanaoashiria kapitalosenia kupitia ubepari. Kwa mfano, nduguye Dzombo anaenda kumuomba mwajiri wake akubali kunyonywa naye ili nduguye Dzombo naye aweze kuishi sawa kama tajiri. Katika anthroposenia, mataifa tajiri yanayanyanya mataifa fukara, hasa barani Afrika na kunufaika yenyewe huku ya Afrika yakifukarika zaidi kutokana na unyonyaji wa kiuchumi, kijamii, kisiasa, kieliemu na pia kunyonya rasilimali za wataalamu aina aina. Hali hii inafungamana na nguzo za uwezo na utandawazi za nadharia ya uhakikimazingira. Ingawa nduguye Dzombo haelewi maana ya kunyanyaswa, Dzombo hajakosea kumwambia kuwa, hali yao ya ulofa inazalishwa na unyanyasaji wa walalahai dhidi yao walalahoi. Hivyo, kapitalosenia kupitia ubepari ni pantoni ya anthroposenia, hususani barani Afrika, kutokana na uwezo wa mataifa tajiri ya Ughaibuni ambayo huyapujua mazingira ya Afrika kwa kiwango kikubwa.

Kwa misingi hii, tajiri wa nduguye Dzombo anawanyonya wafanyakazi wake kimwili, kimawazo na kiuchumi. Unyonyaji huu unampa utajiri mwingi kwa kupata wafanyakazi wasiogharimu fedha nyingi kuwalipa mishahara lakini wanaofanya kazi nyingi, kwa muda mrefu, ngumu na kwa njia madhubuti. Hakika anawanyanya wafanyakazi fukara kama alivyotaja Dzombo madhali nduguye Dzombo anapouliza maana ya kunyanyasa, kwa haraka tajiri anajibu kuwa, “Haina maana yoyote, na hakuna neno kama hilo.” (uk. 15). Tajiri anawakemea na kuwafukuza Dzombo na nduguye ili aendelee kufaidi kutojua kwao na aendelee kunufaika na huduma zao kwa kuwatapeli. Ndiposa anamwonya nduguye Dzombo asimsikilize nduguye tena ili tajiri aendelee kupalilia anthroposenia kupitia matunda ya ubepari. Anapowakemea na kuwafukuza Dzombo na nduguye anawaeleza na kuwaonya kuwa, “Haya nendeni kazini – na wewe usisikilize ya Dzombo, wasikia?” (uk. 15).

Ili tajiri huyu aweze kuendeleza anthroposenia kupitia kapitalosenia iliyojikita katika ubepari, anamfuta kazi Dzombo siku hiyo hiyo kwa tuhuma za kuwachochea wafanyakazi watiifu. Ukweli ni kwamba Dzombo alikuwa anamwambia nduguye ukweli kuhusu anthroposenia na hila ambazo hutumia kujiendeleza yenyewe ila si kuwachochea wafanyakazi kupitia nduguye. Aidha, wafanyakazi wanaorejelewa kama watiifu wanatii kutokana na ukosefu wa elimu baina yao. Hawajui haki zao na hivyo inakuwa rahisi kwa tajiri kuwatumia kupalilia anthroposenia. Punde tu Dzombo anapotishia anthroposenia anafutwa bila hata onyo wala ilani. Maadamu siku iliyofuata asubuhi Dzombo

hakuruhusiwa hata kuvuka kizingiti cha mlango. Madhali askari mlinda zamu wa siku hiyo alimpa kijibarua kilichomjua Dzombo kuwa alikuwa amefutwa kazi. Mabepari wanaopalilia ubepari ili kuimarisha anthroposenia, wanaburudika wakiona jinsi wananchi fukara wanavyonyenyekea mbele ya anthroposenia ikizingatiwa kuwa tajiri ni taashira ya anthroposenia halisi. Kwa mfano, tajiri anafurahia kumuona nduguye Dzombo akizungumza kwa unyenyekevu mbele yake, anapomuuliza Dzombo katika *Walenisi* kuwa, “Umesahau pale juzi uliponiambia kuwa ufukara wetu unatokana na kunyanyaswa kwetu?” (uk. 15).

Mkangi katika *Walenisi* anaeleza kuwa, Dzombo anazuiliwa kulima mahindi na kuhimizwa apande mimea inayoleteta taifa fedha za kigeni. Kama mwananchi mzalendo, Dzombo anazingatia na kuufuata ushauri wa wakuu wa kilimo na kulima kahawa, kakao, pareto, na maua ya waridi, lakini akitarajia kunufaika anapata kuwa mawakala wa anthroposenia, kupitia ubepari ndio wanaonufaika. Jambo hili linamfilisisha Dzombo kiuchumi na kumbadili kutoka mkulima mdogo hadi mwombaji. Anakiri hili anapolalamika katika *Walenisi* kuwa, “Hii leo mwaniambia licha ya kukosa pesa, pia niko ndani ya deni ambalo sikulilalia na – “ (uk. 20). Hili linathibitisha kuwa, kando na anthroposenia kushamiri katika mataifa fukara, hurutubisha ulofa nao ufukara huikuza anthroposenia. Hivyo, anthroposenia katika kapitalosenia, pamoja na ufukara huwa na uhusiano wa kisimbiyotiki.

Mathalani, Dzombo anafilisika zaidi kiuchumi. Nyumbani kwake Dzombo kunadhihirisha ulofa hupalilia anthroposenia kama zao la kapitalosenia kupitia ubepari. Baada ya muuza duka kukataa kumuuzia mafuta ya taa, anarejea nyumbani akiwa na hasira na huzuni tele. Giza linaloashiria anthroposenia linamdhahirishia mianya chungu nzima katika paa lake. Kuta za udongo za kibanda kile chake zilikuwa na viraka vya kanja, makuti mabovu, na makaratasi ya makatoni. Chumba hiki ni kidogo, kasi kwamba, pale walipokuwa wameketi yeye na Maskini Jeuri, ndipo palipokuwa pa kulala, kupikia, kuzungumzia na pa kila kitu ambacho nyumba ya kawaida ya binadamu mwenye akili razini yapaswa kuhifadhi na kusitiri kwa heshima ya utu. Nyuma ya kijumba kile ndiko kulikokuwa kwa haja ndogo ilhali kubwa iliachiliwa msituni. Ikizingatiwa kwamba haya yote yanambainikia Maskini Jeuri, hili linadhihirisha kuwa anthroposenia huzalisha ufukara kutokana na ubepari. Utupaji wa kinyesi msituni huchangia uchafuzi wa mazingira. Masahani ya plastiki, sufuria za viraka, vikombe vya mapengo, makopo ya kubonyeka na kukwajuka, vifaa vya kazi kama vile; mundu, panga, jembe, koleo, nyundo na karai; ndivyo vifaa vya thamani walivyomiliki Dzombo na familia yake, uvunguni mwa kitanda kilichotandikwa matandiko ya mchwaramchwara.

Nguo zote za familia ya Dzombo zilihifadhiwa kwenye kabati la ukambaa uliokuwa umefungwa fitoni kuta mpaka kuta. Kadhalika, ukambaa huu ndio uliokuwa ukuta uliogawa chumba cha malazi na sebuleni. Matajiri ambao hupalilia ujeuri hunufaika na anthroposenia, ilhali fukara huendelea kunyanyaswa jinsi tu anthroposenia inavyonawiri. Mwandishi anasawiri kuwa, unyonge hudhihirika hadi kwenye giza – taashira ya anthroposenia. Hii ndiyo sababu Maskini Jeuri anaweza kuyashuhudia yote chumbani mwa Dzombo kukiwa na giza, baada ya kibatali kulipuka. Mwandishi anasema katika *Walenisi* kuwa, “Umasikini ni ung’arie gizani usije ukapofusha waungwana!” (uk. 73). Ingawa hii ni tashtiti ya uduni, ukweli ni kwamba anthroposenia huwanyonya wanyonge huku ikiwanufaisha matajiri. Aidha, huwanepesha matajiri huku ikiwakondesha maskini kuliko unyasi.

Kapitalosenia kupitia ubepari inadhihirika paruwansa ndani ya msafara wa siafu na mazingira yake. Katika riwaya ya *Walenisi*, mhusika Mtu-Bint Fikirini anafafanua kuwa, uhusiano na ushirikiano wa siafu unaashiria ubepari ambao unasawiri anthroposenia. Mle ndani katikati kabisa mwa msafara wa siafu mna siafu wadogo wadogo wengi sana ambao wanaenda nyuma na mbele bila kupumzika. Wanajikakamua kubeba mizigo. Hali hii inaashiria hali halisi katika mataifa mengi fukara barani Afrika, ambapo wananchi fukara hufanya kazi ngumu za sulubu na kulipa ushuru kwa meno na ukucha ilhali wananchi matajiri hunufaika tu bila hata kutoa ushuru. (Moseley na Otiso, 2023). Hali hii hudumisha kapitalosenia ambayo huishia kukuza na kuendeleza anthroposenia katika mataifa mengi barani Afrika. Siafu hawa wadogo wadogo wanapoendelea na ubebaji mizigo bila kikomo, kuta zinazowazingira kwenye barabara wanayoipitia zimejengwa na siafu wenzao wakubwa. Siafu wakubwa wanaashiria asasi, wizara na idara za serikali ambazo hutumiwa katika misingi ya ubepari kuendeleza anthroposenia. Katika kumuunga mkono mtafiti, wasomi wengi wanakubaliana kuwa

vyombo vya dola kama vile polisi, hutumiwa na viongozi dhalimu barani Afrika kuilinda na kuikuza anthroposenia (De Cristofaro na Cordle, 2018).

Kadhalika, juu ya siafu hawa wakubwa wanaojenga kuta za barabara, mna wale siafu wenye kiuno chembamba na tumbo dogo, ambao huwa na kichwa kilicho machonge tu. Hawa nao wameshikana meno kwa meno wakimenyana na kuitutumua mori bila kuwajali wala kuwasikitikia wengine. Napo pale nje ya msafara huo mna siafu wale wakubwa kabisa ambao machonge yao yamekaa kama makoleo makubwa ambayo wanayapitisha huku na huku jinsi askari makachero barani Afrika wafanyavyo. Siafu wenye kiuno chembamba, tumbo dogo pamoja na kichwa kilicho machonge wanaashiria wananchi wa tabaka la kati barani Afrika. Wananchi hawa huzozania mali na vita vya wenyewe kwa wenyewe hujikita katika migogoro ya kiuchumi. Migogoro hii ambayo hupaliliwa na kapitalosenia hupalilia anthroposenia kupitia ubepari ambao hunawiri kutokana na migogoro hii. Akimuunga mkono mtafiti, Clark (2015) anafafanua kuwa wananchi hawa huendeleza vurugu dhidi ya mazingira na kwa njia hii hupalilia aina ya kipekee ya anthroposenia kupitia kapitalosenia.

Kwa upande mwingine, siafu wale wakubwa kabisa wenye machonge yaliyokaa kama makoleo makubwa wanaashiria viongozi katika wizara tofautitofauti katika nchi za Afrika, ambao hutumiwa na viongozi na watawala vikarogosi wa mataifa fukara ya Afrika kuendeleza na kupalilia anthroposenia katika mfumo wa kapitalosenia. Watson na Watson (2007) wakimuunga mkono mtafiti wanaeleza kuwa utabaka huzalisha utumwa, ambao hujikita katika kapitalosenia, huzalisha anthroposenia. Mtu-Bint Fikirini anafafanua kuwa, Wachuna waligeresha watu kwa kuwafananisha sawa na vidudu. Walishikilia msimamo kuwa akili ya binadamu ni sawa tu na ile ya siafu, nyuki au hata mchwa. Ingawa waliwadunisha wananchi wenzao hata wao walijitusi katika harakati za kujitajirisha kutokana na tamaa, ubinafsi na unafiki wao wa kutaka kuhakikisha ubepari na hatimaye anthroposenia machoni mwa wale siafu, nyuki na mchwa wadogo. Mkangi kupitia mhusika Dzombo katika *Walenisi* anayasawiri mataifa fukara ya Afrika kama chanzo cha anthroposenia katika misingi ya kapitalosenia kupitia mizinga ya nyuki na vichuguu vya mchwa.

Anadhihirisha hili anapotaja katika *Walenisi* kuwa, "... mizinga ya nyuki na vichuguu vya mchwa viko namna hii." (uk. 103). Hii ni kwa sababu, katika mizinga na vichuguu, wafanyakazi, wakadamu, wasimamizi na noko hudhihirishwa bayana kupitia majukumu yao. Utabaka hupaliliwa ambao huzalisha ubepari, nao ubepari huzalisha kapitalosenia, ambayo huimarisha anthroposenia. Mtu-Bint Fikirini anakiri kuwa, katika anthroposenia, wataalamu bandia wa elimu-jamii na viongozi fisadi hushamiri kama zao la kapitalosenia kupitia ubepari. Wakati wa utawala wa Wachuna, ubepari ulizalisha kapitalosenia, iliyoisawiri anthroposenia kinagaubaga. Utawala wao ulijikita katika misingi ya unyanyasaji wa watu na propaganda. Vijana na wanajamii kwa jumla waliteseka kutokana na anthroposenia. Mtu-Bint Nena anadhihirisha hili katika *Walenisi* anapoeleza kuwa, "Kuombaomba ndiko kulikuwa maisha yao na mwisho kifo kikawa mkombozi wao." (uk. 114). Anthroposenia hushamiri katika maeneo yanayotawaliwa na kifo. Ili kukabiliana na maafa Wawalenisi wanabuni mwito unaosema kuwa, "Udongo kwa wote! Udongo ni uzalishwe! Udongo kwa mkulima! (uk. 114).

Mwito huu unaanza uhusiano mpya kati ya Wawalenisi na vifaa vyao vya uzalishaji mali, hasa ardhi. Mwito huu unawezesha utekelezaji wa msimamo wa chakula kwa wote ili kukabiliana na kapitalosenia, na hivyo kukabiliana na anthroposenia katika utandawazi. Udongo kwa Wachuna haukuwa chombo cha kuzalisha chakula ila rasilimali ya kuchezea kamari kwa minajili ya kupalilia anthroposenia katika misingi ya kapitalosenia, kupitia kujipatia utajiri wa kibinafsi kwa Wachuna wakiwa bado wamestarehe kitandani. Walivuna wakiwa kitandani kwa sababu walikuwa wamewaajiri watu kwenye mashamba yao ama kuyakodisha kwa aliyekuwa na fedha za kukodi. Kwa misingi hii, aliyelima hakuwa na shamba ilhali yule ambaye hakuwa analima alikuwa nalo. Hali hii ilipalilia ubepari ambao ulizalisha kapitalosenia na hatimaye, ulizalisha anthroposenia. Kwa mfano, Mtu-Bint Nena katika *Walenisi* anaeleza kuwa, "Lao likawa ni kuchukua kodi tu na kunenepa kwa jasho la wengine." (uk. 114).

Katika ubepari, kigezo muhimu na kikuu cha maendeleo ni ubaguzi. Dzombo anawaeleza wajumbe wa Kamati Kuu ya Kiwanda cha Trimi kuwa, kwao Duniani ni watu wachache sana na tena wa ngozi nyeupe tu ambao huwa na akili ilhali wananchi wengi huamrisha tu kama wanyama. Waithiru (2019), Appel (2019) na Arboleda (2020), wakimuunga mkono mtafiti wanaeleza kuwa

ubepari hupaliliwa kwa kutiwa mbolea ya ubaguzi katika janibu zinazotawaliwa na utandawazi. Katika Duniani kwa akina Dzombo, viongozi weupe ndio huwatawala viongozi vikaragosi Waafrika na hivyo ndio pia huwa wataalamu wa kila jambo. Hili huwapa fursa nzuri vibaraka vyao kujilipa malipo yaliyo zaidi ya maradufu ya wengi wa wafanyakazi katika kila kiwanda au mradi. Smith (2007) na Waithiru (2019 na 2020) wakimuunga mkono mtafiti wanataja kuwa, viongozi wengi katika mataifa fukara ya Afrika hasa wabunge hujitunuku mishahara mikubwa bila hata kulipa ushuru. Hali hii ni mfano wa ile inayoangazwa na Kimani Njogu katika tamthilia ya *Zilizala* (2006). Katika tamthilia hii, Memetuka ametumiwa kama taashira ya viongozi wabunge katika mataifa mengi ya Afrika ambao hupewa mikopo na benki, isiyo na riba yoyote huku wananchi wakikosa hata mikopo yenye riba, na wakati mwingi, wabunge hawa huwa hawailipi mikopo ile. Mkangi anaeleza kuwa ubepari hupalilia hali ya ulemavu wa kimawazo baina ya wananchi.

Kama zao la kapitalosenia na pia aina ya anthroposenia hiyo hiyo, ubepari unawafanya matajiri kuwanyanyasa na kuwadunisha maskini. Mhusika Matope analiweka hili bayana anapodhihirisha athari hasi za ubepari kama zao la kapitalosenia katika anthroposenia, katika riwaya ya *Mafuta*. Matope anakumbwa na njaa na kiu inayomsakata kama msumeno au kama kaa la moto kooni kutokana na kiu. Anaongeza kuwa njaa inayomkabili inamvunja mishipa na tumbo lake linashirai mfano wa liogopala kuonekana. Kiu ya mate inamtesa mate yanapokauka na kufanya viungo vyake kushikamana. Matope anadokeza kuwa, njaa ile ya kisunzi humtoroka tu anapozirai lakini punde ajihisipo, kiu ya kifafa povu huwa afadhali kuliko uchungu utokanao na ile njaa. Kwa mfano, Matope anasononeka anaposhuhudia mwanawe akikukutaa kama kipungu. Kutokana na ubepari, matajiri wenye mahoteli makubwa wanayanunua masaza ili wawalishe nguruwe wao huku Matope akijitafutia chakula kwenye kidimbwi cha maji taka.

Aidha, matajiri na wakubwa wanaajiri askari wayalinde masaza na uchafu wa mahoteli haya ili wachochole wasinufaike nayo. Lakini katika mapipa-njaa ambayo hayakuwa chini ya ulinzi mkali wa polisi, Matope alipata ushindani mkubwa kutoka kwa panya, mbwa, nzi na kombamwiko. Kadhalika, kando na wanyama na wadudu, Matope anazozana na binadamu maskini wenzake. Wote kwa jumla, kutokana na athari hasi ya anthroposenia – udhoofu wa njaa – huwa na ukali unaozidi wa mama simba. Mkangi anaeleza katika *Mafuta* kuwa, “... kilichokukaribia ulikitupilia mbali kama jongoo na muua wake! Masaza yenyewe ya kugombania basi!” (uk. 37). Matope anafafanua kuwa mifupa iliyobahatika kukwepa uma za matajiri, kingo za silesi, ugali mkavu, wali uliovunda na vyapati vilivyongua ndivyo vilivyokuwa vipochopocho vya wachochole. Hali hii bado ingali halisi katika mataifa mengi fukara barani Afrika, hasa mijini ambapo familia kadhaa huzaliwa, huishi na hufia vichochochoni vya miji na kwenye mitaro ya maji taka. Mwandishi anadhihirisha hali hii katika *Mafuta* anapoeleza kuwa, “... mabaki ambayo hata mbwa na paka hawahalisi kuyala. ... ndiyo tuliyogombania sisi, panya na wengineo.” (uk. 37).

Matajiri wakistarehe na kufaidi anthroposenia, wachochole wanavumilia dhiki na unyama wa hali ya juu. Kwa mfano, Matope anasadiki kuwa mainzi na makombamwiko pamoja na uvundo mkali si vikwazo katika usakaji wa angaa tonge la mlo. Hivyo, waduni wanakuwa na uelewano fulani ili kukabiliana na njaa. Dkt Charles anakiri kuwa baadhi ya msingi mkuu na madhubuti unaoimarisha anthroposenia ni ukapitalisti au ubepari ambao ni mhimili wa kapitalosenia. Hili linasawiriwa na kobe anayeashiria bara la Afrika kwa jumla, ambalo limekauka miti na linalogubikwa na kiangazi kutokana na mfumo wa kibepari wa maonevu na dhuluma tele. Mfumo huu unapindua falsafa ya wananchi wa Daluta ya umoja kutokana na maendeleo ya sayansi na teknolojia katika istilahi ya kitafsida ya utandawazi.

Hali hii inadhihirishwa na Mbogo kupitia mhusika Dkt Charles – taashira ya anthroposenia – anayemwonyesha Profesa Williams [taashira ya anthroposenia] kobe mkubwa [taashira ya bara la Afrika lililotafunwa na kugugunwa na anthroposenia] katika *Vipuli vya Figo* kwa kueleza kuwa, “Kobe yule, kama mlima uliokauka miti na majani yake ya kiangazi na sasa yamebaki mawe na majabali.” (uk. 138). Mvulana anayetoka kwenye dimbwi la kuogelea, akiwa na chupi huku maji yakimdonoka kichwani anaruka na kumkalia kobe mgongoni na ingawa kobe anasita kidogo, hatimaye, anaendelea kutambaa. Kobe akiashiria bara la Afrika, mvulana wa miaka mitano anaashiria

mataifa tajiri ya Ughaibuni ambayo kwa karne nyingi yamekuwa yakiyanyonya mataifa fukara ya Afrika kwa manufaa yao wenyewe katika mfumo wa ubepari.

Ingawa mvulana anayemruka kobe na kumkalia ni wa miaka mitano, kobe ana umri wa zaidi ya miaka mia tatu. Profesa Williams anadokeza hili anapomjibu Dkt Charles katika *Vipuli vya Figo* kuwa, "... miaka mia mbili hamsini au mia tatu." (uk. 138). Hili linaashiria namna mataifa ya Ughaibuni yameyadhulumu mataifa fukara ya Afrika kwa miaka mingi, kiasi kwamba hata baada ya mataifa ya Afrika kupata uhuru, bado yanayabeba mataifa tajiri ya Ughaibuni ambayo kutokana na uwezo wao huweza kujijenga upya na kuwa machanga mithili ya mvulana wa miaka mitano. Dimbwi la maji ya kuogelea analoibuka mvulana yule wa miaka mitano linaashiria uwezo na rasilimali yalizonazo mataifa tajiri ya Ughaibuni ilhali mataifa makongwe na fukara ya Afrika yanaendelea kulawitiwa na kubakwa na anthroposenia kupitia mfumo wa dhuluma, ubaguzi na maonevu ya ubepari.

Ndiposa maji yanamdondoka mvulana yule kichwani kuashiria kutoka uongozi hadi kwa wananchi – miguuni – kutokana na wingi wa rasilimali na utajiri. Hali hii inashangiliwa na Dkt Charles anayepasua kicheko baada ya kushuhudia hali hii ikijidhihirisha mchana machoni mwake. Kwa misingi hii hii, ubepari unaashiria kapitalosenia, inayoisawiri anthroposenia kupitia ukatili unaotendewa sungura na chatu kwenye kibanda chenye ukuta wa mbao imara ambacho sungura hana njia anayoweza kutorokea. Ndani mwa kibanda hiki, chatu ametulia tuli ilhali kwenye kona, pembeni kidogo, sungura mweupe anatweta kwa woga huku macho yakiwa yamemtoka na sharubu zake ndefu zinamcheza akikodolea kifo macho. Hali hii inaambatana na nguzo ya Nadharia ya Uhakikimazingira ya kifo. Chatu anaashiria mataifa ya Ughaibuni yenye uwezo, utajiri na yenye mifumo imara ya kisiasa, demokrasia, kiuchumi na kijamii. Hii ndiyo sababu chatu ametulia huku mwili wake wote umejirunda pamoja na kufanya kichuguu hai cha mawimbi, kinachopumua kwa kupanda na kushuka .

Hali hii ni mithili ya kichuguu kinachoashiria chumi zinazojiweza katika riwaya ya *Mafuta* ya Mkangi. Kichwa cha chatu nacho kimegota juu ya tofali la sementi huku macho yakitamani kitoweo kilichojikunyata kwa woga mbele yake. Mbogo sawa na Mkangi katika riwaya ya *Mafuta* wanaashiria kichuguu kama taashira ya chumi zinazojiweza na zilizoimarika ulimwenguni. Profesa Williams katika *Vipuli vya Figo* anampambanulia Dkt Charles kuwa, sungura ni chakula chake chatu na ingawa ni ukatili unaoimarisha anthroposenia kupitia kapitalosenia, anamkumbusha kuwa hata wao wenyewe wapo mjini Daluta kuiimarisha anthroposenia kwa kujikita katika kapitalosenia, kupitia ukatili wa uvunaji na uuzaji wa vipuli vya figo na mioyo. Hili linawekwa bayana na Mbogo katika *Vipuli vya Figo* kupitia mazungumzo baina ya Dkt Charles na Profesa Williams yanayosema kuwa:

"Huu ni ukatili. ... kumweka sungura yule humu ndani akiwa hai, katika mashaka, unyonge na matisho ya uhai wake. ... keshakata tamaa hana pa kukimbilia." Profesa aliinama, kama tabia yake ..., "Umesafiri kilomita maelfu kuja kufanya hili hili!" (uk. 139).

Ingawa anthroposenia hushamiri kupitia ubaguzi na maonevu, wanaopalilia hutumia hila kuwalaghai wenzao, wenyewe kwa wenyewe kupitia mfumo wa kapitalosenia, katika misingi ya ubepari. Mfumo wa uchumi wa ubepari unapalilia anthroposenia kupitia kapitalosenia kama anavyodhihirisha Mbogo kupitia majadiliano kati ya Dkt Charles, Profesa Williams na Balizi Suprano. Katika majadiliano yao kuhusu sanaa ya upachuaji na upachikaji wa vipuli vya binadamu inayosambaa katika sehemu nyingi ulimwenguni, wanaepuka kumvunja moyo Dkt Matoga kwa kumpa asilimia ndogo ya mgao wa mapato yao. Hata hivyo, sio utu unaowaongoza katika kumjali Dkt Matoga ila ni woga, asije akatafuta soko mahali pengine na wao wakose kuifaidi anthroposenia na hivyo wanahimiza na kuulinda ubepari.

Hitimisho

Katika makala haya, imedhihirika kuwa fasihi imefanikiwa kuikosoa, kuelekeza na kuihamasisha jamii kuhusu mchango, mwingiliano na ugiligili kati ya kapitalosenia na anthroposenia na hususan kwa kuangaza namna kapitalosenia hujukumika kama pantoni ya anthroposenia. Waandishi hawa wawili wamefanikiwa kusawiri mchango wa kapitalosenia katika kuendeleza na kuhifadhi anthroposenia barani Afrika na ulimwenguni kwa jumla. Riwaya tatu teule zilizojadili zimedhihirisha

kuwa kapitalosenia ni kijenzi kikuu cha anthroposenia katika uchafuzi na uharibibu wa mazingira, hasa ya Afrika. Katika nchi fukara za Afrika, kapitalosenia imefanikiwa kupalilia anthroposenia katika riwaya ya Kiswahili. Hata hivyo, waandishi wametahadharisha athari hasi pamoja na kupendekeza njia madhubuti za kukabiliana na kapitalosenia kama vile; matumizi ya elimu bora, usawa wa kijinsia, utu baina ya mengine mengi. Kimsingi, waandishi wamesisitiza haja ya umoja, kujitolea na ushirikiano katika kushughulikia suala nzima la anthroposenia.

Marejeleo

- Andermahr, S., Lovell, T. & Wolkowitz, C. (1997). *A Glossary of Feminist Theory*. London: Edward Arnord.
- Appel, H. (2019). *The Licit Life of Capitalism: US Oil in Equatorial Guinea*. Durham: Duke University Press.
- Arboleda, M. (2020). *Planetary Mine: Territories of Extraction Under Late Capitalism*. London: Verso.
- BAKITA (2015). *Kamusi Kuu ya Kiswahili*. Nairobi, Kenya: Longhorn Publishers.
- Chacha, L. M. (2003). *Mwongozo wa Walenisi*. Nairobi, Kenya: Africawide Network.
- Clark, T. (2015). *Ecocriticism on the Edge The Anthropocene as a Threshold concept*. UK, London: Bloomsbury Academic An imprint of Bloomsbury Publishing Plc.
- Collins, J. J. (Ed.). (2014). *The Oxford Handbook of Apocalyptic Literature*. New York, USA: Oxford University Press.
- De Cristafora, D. & Cordle, D. (2018). Introduction: The Literature of the Anthropocene. *C21 Literature: Journal of 21st – century Writings*, 6(1): 1. Pp. 1 – 6, DOI: <https://doi.org/10.16995/c21.73>
- Mbatiah, M. (2019). “Dhima ya Fasihi katika Mshikamano wa Kitaifa: Tathmini ya Tungo za Tom Olali” katika *Mwanga wa Lugha*. Jarida la Chuo Kikuu cha Moi, Eldoret: Moi University Press, kur. 1 – 14.
- Mbogo, E. (1996). *Vipuli Vya Figo*. Nairobi, Kenya: East African Educational Publishers.
- Mdee, J. S., Njogu, K. na Shafi, A. (2015). *Kamusi ya Karne ya 21*. Nairobi: Kenya. Longhorn Publishers.
- Mkangi, G.C.K. (1984). *Mafuta*. Kijabe Street, Nairobi, Kenya: Heinemann Educational Books (East Africa).
- Mkangi, G.C.K. (1995). *Walenisi*. Nairobi, Kenya: East African Educational Publishers.
- Moore, J. W. (2015). *Capitalism in the Web of Life. Ecology and the Accumulation of Capital*. London: Verso.
- Moore, J. W. (Eds.). (2016). *Anthropocene or Capitalocene? Nature, History, and the Crisis of Capitalism*. Oakland, CA: USA. KAIROS PM Press.
- Moore, J. W. (2017). The Capitalocene, Part I: On the Nature and Origins of Our Ecological Crisis. *The Journal of Peasant Studies*, 44(3), 594 – 630, DOI:10.1080/03066150.2016.1235036
- Moore, J. W. (2018). The Capitalocene Part II: Accumulation by Appropriation and the Centrality of Unpaid Work/Energy. *The Journal of Peasant Studies*, 45(2), 237 – 279 DOI:10.1080/03066150.2016.1272587
- Musembi, N. N. (2019). “Taswira kama Kurunzi ya Kuangazia Uozo katika Jamii ya Kisasa: Mfano kutoka Riwaya za Mafuta na Walenisi?” katika *Mwanga wa Lugha*. Jarida la Chuo Kikuu cha Moi, Eldoret: Moi University Press, kur. 93 – 104.
- Ndalu, A. E., Babusa, H. & Mirikau, A. S. (2014). *Kamusi Teule ya Kiswahili: Kilele cha Lugha*. Nairobi, Kenya: East African Publishers.
- Njogu, K. (2006). *Zilizala*. Nairobi, Kenya: Longman Publishers.
- Siundu, G. (2011). Metaphor and the Economy of Hope in Jared Angira’s *Lament of the Silent & Other Poems* (2004). In J.K. S. Makokha, E. Kabaji & D. Dipio (Eds.), *East African Literature: Essays on Written and Oral Traditions* (pp. 245 – 258). Logos Verlag Berlin.
- Smith, J. D. (2007). *A Culture of Corruption: Everyday Deception and Popular Discontent in Nigeria*. New Jersey: United Kingdom. Princeton University Press.
- TUKI (2013). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Nairobi: Kenya. Oxford Press.
- TUKI (2014). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu* (3rd ed.). Nairobi: Kenya. Oxford University Press.

- Waithiru, A. K. (2019). 'Matumizi ya Taashira Kuangaza Jiografia na Utandawazi Katika Tamthilia za Zilizala na *Sudana*'. Tasnifu ya Uzamili, Chuo Kikuu cha Laikipia (Haijachapishwa).
- Waithiru, A., Onyango, J., & Wendo, N. (2020). Tathmini ya Kipengele cha Taashira za Wahusika katika Tamthilia ya Kimani Njogu: Mfano wa Zilizala. *Editon Consortium Journal of Kiswahili*. ISSN: 2663-9289
- Waithiru, A. K. (2022a). Symbols of the Sentient House of Usher: An Ecocritic Approach *East African Journal of Education Studies*, 5(2), 369-376. <https://doi.org/10.37284/eajes.5.2.812>.
- Waithiru, A. K. (2022b). Tathmini ya Taashira za Wahusika Katika Tamthilia ya *Sudana*. *East African Journal of Swahili Studies*, 5(2), 124-130. <https://doi.org/10.37284/jammk.5.2.1010>.
- Wamitila, K. W. (1988). "Towards Unlocking Katama Mkangi's *Walenisi*. A Case of Parabolic Narrative?" katika *Kiswahili Juzuu* (61)1999, Jarida la TUKI, Chuo Kikuu cha Dar-es-salaam.
- Wamitila, K.W. (2003). *Kamusi ya Fasibi; Istilahi na Nadbaria*. Nairobi: Focus Publications.
- Watson, N. R. & Watson, R. (2007). *Back to Nature: The Green and the Real in the Late Renaissance*. Pennsylvani: University of Pennsylvania Press.